

Stipe Šuvar

NEMZETI EUFÓRIA

Egy s más még a kosovói indítékokról*

A kosovói tüntetések és zavargások óta hazánk közvéleménye élénk érdeklődéssel kíséri a tartományban történeteket és kimerítő tájékoztatást igényel róluk. Sok minden elhangzott, és sok mindent megtudtunk az albán nacionalizmusról és irredentizmusról, indítékairól, valamint az ellenforradalmi erők tevékenységéről. A Kosovói Tartományi Pártbizottság, a JKSZ Szerbiai Központi Bizottsága és a JKSZ Országos Központi Bizottságának ülésén, de az elnökségi üléseken is megkísérelték tüzetes elemzés alá venni és az indítékait is felsorolni a kosovói nemzeti eufóriának, amely az ifjúság egy részét hatalmába kerítette, csak hogy szerintem a gyökerek sokkal mélyebbre nyúlnak. A drámai események bírálatakor és elemzésekor ugyanis nem a jelenből, hanem a történelmi, a demográfiai és a szociokulturális előzményekből kell kiindulni. Teszünk pedig ezt azért, mert Kosovo sorsa voltaképpen egyetlen jugoszláv polgárnak sem mellékes.

Én ezúttal az albán nacionalizmus és irredentizmus azon aspektusára hívnám fel a figyelmet — argumentáció és részletes kidolgozás nélkül —, amelyet az utóbbi időben elhangzott magyarázatok és elemzések csak futólag és felületesen érintettek.

Zavaros kép

A Kosovón és az ottani lakossággal történetekről csak úgy alkothatunk tiszta képet, csak úgy vizsgálhatjuk és ítéelhetjük meg a lezajlott eseményeket, ha feltétlenül szem előtt tartjuk a tartomány történelmi múltját.

A Balkánon a macedón és az albán nép szabadult fel legkésőbb; nagyon súlyos történelmi körülmények közepette nyerte el függetlenségét.

* Megjelent a NIN 1981. augusztus 30-i számában.

1912-ben, a Balkán-háborúk befejeztével és az I. világháború utáni békeszerződések értelmében azonban az albánok nagy része kívül rekedt a független Albánia határain. Ez a nép mindmáig a patriárkális életmód rabja, Albánia ipara és urbanizációja pedig balkáni viszonylatban is a legelmaradottabb. Az albán nemzeti mozgalomban — akárcsak a többi balkáni és más kis nemzet esetében — csak az utóbbi száz évben bontakozott ki a „nagyalbán birodalom” vágya és álma. Ez a vágy azonban történelmileg éppúgy nem teljesülhetett, mint a környező kis nemzetek „nagybolgár, nagygörög, nagyszerb, nagyhorvát, nagymacedón, nagyromán, nagymagyar, nagyolasz birodalom”-ról hón melengedett álma sem.

Történelmi sajátosság

A konkrét történelmi körülmények (viszonylag későn alakult ki a nemzeti mozgalom, fejletlenség, Albánia hihetetlen elzárkózása és elszigetelődése a korszerű haladástól és a külvilágtól) folytán ez a „nagyalbán birodalom”-ról melengedett és szőtt ábránd sokkal intenzívebb, mint a többi balkáni nép nemzeti államának álmképe. Úgy is mondhatnók: A történelem kereke itt olyan lassan forog, hogy már-már tragikomikussá válik.

A hazai albán nemzetiség tudatában ugyancsak visszfényt vetett az említett ábránd, s ezt ékesen igazolták a közelmúltban lezajlott kosovói zavargások, sőt még a Crna Gorában, Macedóniában és Dél-Szerbiában élő albánok körében lappangó állapotok is. Igaz, az éber figyelő ezt előre is láthatta, mivel az események előjátéka már 1968-ban lejátszódott. Az irredenta kilengések ugyanis nemcsak az utóbbi tíz évben voltak gyakoriak, hanem jóformán az új Jugoszlávia megeremtése óta.

Dimitrije Tucović és más szocialisták műveiből ismeretes, hogy annak idején a szerb burzsoázia be szeretne volna kebelezni Albániát, illetve meg akarta akadályozni a független albán állam megalakítását, hogy kijáratot biztosítson magának a tengerre. Természetesen ez elé az akkori nagyhatalmak, elsősorban pedig az Osztrák—Magyar Monarchia akadályokat gördítettek.

A Balkán-háborúk idején győzelemittasan tértek vissza a szerbek Kosovóra, a középkori szerb államba. Csakhogy ekkor már itt nem sok szerbet találtak, mert jó részük elmenekült a török hódoltság idején. Kosovót tehát az itt maradt törökök és az albán telepesek népesítették be. A szerbek, a crnagoraiak és általában a délszláv etnikai csoportok, valamint az albán lakosság között már a török uralom idején úgy elmérgesedtek a viszonyok, hogy ez későbbi sorsukat is megpecsételte.

A Balkán-háborúk és az I. világháború után a régi Jugoszláviában az albánok teljesen jogfosztottak voltak, s ekkor megkezdődött a szerbek, a crnagoraiak és a délszlávok visszatelepítése. A földreform az albán és

a török bégek birtokának egy részét a telepéseknek juttatta, holott erre az albán nincstelenek tartották igényt. Ezek a történelmi előzmények olyan keserű emlékeket hagytak Kosovón és a hazánk más részében élő albánokban, hogy nyomaikat máig sem heverték ki.

Mivel a falusi patriarkális viszonyok között élő jogfosztott albánoknak intelligenciája, s ennél fogva haladó szellemű rétege szinte nem is létezett, így érthető, hogy a nemzeti tudatuk és a forradalmi mozgalmuk is megkésve alakult ki. Az albán munkásosztály ugyancsak a föl-szabadulás után kezdett gyökeret eresztetni, tömegesítése azonban igen lassan halad.

Lappangó feszültség

Amikor az új Jugoszláviában, különösen pedig az utóbbi húsz évben kialakultak az egyenrangú nemzeti viszonyok, amikor megvetettük az urbanizáció és az iparosítás alapjait, s megteremtettük az albán intelligencia kialakulásának előfeltételeit, akkor az ismertetett történelmi háttér (tudatinercia, területi disztancia, mentalitási hagyományok, a gazdasági és a társadalmi hatalom reális megosztásában tapasztalható örökség) kiváló táptalaját képezte annak a lappangó feszültségnek, amely később az albán nacionalisták és irredenták zavargásában és provokációjában tetőzött. Természetesen eközben nem feledkezünk meg az időszzerű technobürokratikus és etatista gyökerekről és a kosovói albán nacionalizmusról sem.

Az a történelmi tény úgyszintén figyelemre méltó, hogy Kosovón és az albánlakta területeken általában a szerbek és a crnogoraiak fontosabb szerepet játszottak a munkásmozgalomban és a népfelszabadító háborúban, míg az albánok nagy része az albán Nemzeti Front tagja és híve volt, s ez még jó ideig tükröződött a tudatukban. Ugyancsak itt említjük meg az 1966-ig terjedő, az ún. Ranković-féle időket, amikor az albán lakossággal szembeni politikai bizalmatlanság viszonylag durva formákat öltött és a gyanúsításoktól sem riadt vissza. Ennek a politikának a következményeként, illetve a felszámolásaként robbantak ki 1968-ban az albán nacionalista és irredenta tüntetések, s ekkor kezdődött el a köztársaság követelése.

Mai szempontból érdemes lenne megvizsgálni a JKSZ testületének a kosovói fejleményekre vonatkozó valamennyi elemzését és bírálatát nemcsak 1966-ig, hanem azt is, hogy miként reagált és milyen határozatokat hozott erre vonatkozóan 1966 óta. A közelmúltban lezajlott zavargások következményeinek mérlegelésekor tehát az albánlakta területek nemzeti kérdésének történelmi háttéréről sem feledkezhetünk meg. Én ezúttal csak a leglényegesebbekre szorítkoznék.

Demográfiai robbanás

Megkerülhetetlen tény hazánkban az albán lakosság demográfiai robbanása. Az 1921. évi népszámlálás 410 000 albánról adott számot, ma pedig (meg nem erősített adatok szerint) 1 700 000-en vannak. Ha egész hazánk lakossága így szaporodott volna, akkor ma Jugoszláviának legalább 50 millió lakosa volna.

Ez az európai szaporulatot messzire meghaladó demográfiai robbanás pedig jórészt a szegénységnek, az elmaradottságnak, az elhanyagolt születésszabályozásnak és a hiányos családtervezésnek tudható be. A hagyományos házközösségek és a családi összetartás a patriárkális viszonyokat és a természetes életmódot tükrözik továbbra is. A vérbosszú úgyszintén az elavult és túlhaladott életmód maradványa albán nemzetiségünk körében. Igaz, ettől a többi nemzeteink sem voltak mentesek. A crnogoraiaknak is csak a XIX. században sikerült megfékezniük. Az albánoknál viszont mindmáig 6000 férfi (nyilvánosan ismertett adatok!) van házi őrizetben, hogy megmeneküljön a halál, illetve a vérbosszú elől.

A demográfiai robbanás területi terjeszkedést is jelent (Dél-Szerbia, Macedónia és Titograd irányába), ez pedig kiterjeszti az albánok nacionalista térképét.

Olyan kijelentést nemigen tehetünk, hogy az albánok túl gyorsan szaporodnak a többi hazai lakossághoz viszonyítva, mert ennek egyrészt fajgyűlölő színezete van, másrészt pedig az is köztudott, hogy a kosovói szerbek natalitása háromszor akkora, mint a vajdasági szerbeké. Ugyanez érvényes egyébként a Bosznia és Hercegovinában élő horvátokra is a tengeremelléki és a szigeteken élő azonos nemzettel szemben. A demográfiai robbanást tehát őszinte, nyílt, humánus és tüzetes elemzés alá kellene venni.

Ennek persze legnagyobb jelentősége az úgynevezett demográfiai beruházások szempontjából van. Miről is van szó voltaképpen? Ha Kosovo lakossága is úgy szaporodott volna, mint hazánk többi részének lakói, akkor ma még egymillióan sem volnának ebben a tartományban, s akkor nem is volna olyan szembetűnő a kontraszt a jelenlegi 173 000 munkahely, valamint a 451 000 diák és egyetemista között.

A demográfiai beruházások országszerte epés megjegyzéseket váltanak ki, a kosovóiak viszont állandóan elégedetlenek, mert kevesebbet kapnak a szükségesnél, s így társadalmi-gazdasági fejlődésükben folyton lemaradnak.

Hazánkban ma már pontos, megbízható és precíz népesedésváltozási adatok vannak, csak ki kellene kérni a szakértők véleményét. Dušan Breznik professzor és a belgrádi demográfusok figyelemre méltó kutatásokat végeztek a belgrádi Társadalomkutatási Intézetben. Az 1971. évi népszámlálásból kitűnt, hogy minden termékeny kosovói nőre 6,6 élve született gyermek jutott, szűkebb Szerbiában pedig 2,72. Az albán nők-

nek mindössze a 14, a vajdasági magyar nőknek pedig a 63%-a folyamodott magzatelhajtáshoz.

Meglehet, hogy a felsorolt demográfiai problémák durváknak tűnnek, ám nem hanyagolhatók el, mert lényegbevágóak.

Újabb törésvonal

Kosovón tehát rendkívül összetett és érzékeny kérdés, hogy ilyen történelmi örökséggel miként élhetnének békésen és egyetértésben az albánok, a szerbek, a crnogoraiak, valamint a többi délszlávok, mivel nemcsak etnikai, de óriási gazdasági, kulturális és urbánus különbségek vannak közöttük. Nagy az eltérés az albán és a délszláv nyelvek, valamint a tartomány népeinek életmódja, vallása stb. között is.

A közelmúltban újabb törésvonal jelentkezett a Kosovón élő albánok és más nemzetek együttélésében. Pl. elsődleges követelmény volt, hogy a tartományban élő „kisebbségek” (az albánokon kívül minden más nemzet és nemzetiség) feltétlenül beszéljék az albán nyelvet. Bizonyos munkahelyeken és társadalmi tisztségeken e nélkül nem is érvényesülhettek, holott az albánok, kiváltképpen pedig az ifjúság (az óvodától az egyetemig) egyre gyengébben ismerték azt a szerbhorvát nyelvet, amelyet Jugoszlávia lakosságának a 80%-a ismer és beszél — s amelyet, véleményünk szerint, akár tetszik, akár sem, valamennyi nemzetünknek és nemzetiségünknek beszélnie is kell.

Tévesen értelmezett „albanizálás”

A többnyelvűséget, a nyelvi toleranciát és a szerbhorvát nyelv használatát azonban nemcsak az albánok esetében kell szorgalmazni, hanem a Kosovón élő szerbeknek és crnogoraiaknak is el kell sajátítaniuk az albán nyelvet, hogy e téren se legyenek különbségek az oktatásban és nevelésben, valamint a közéletben az emberek között.

A félremagyarázott „albanizálás” nyomán úgy elburjázott a gyom, hogy jó időbe telik a kiirtása. Megtörtént pl., hogy külföldön járt hazai delegációban az albán társadalmi-politikai dolgozók és értelmiségiek hevesen tiltakoztak jugoszláv mivoltuk ellen, sőt még a himnusz ellen is kifogást emeltek, mert úgymond ők nem szlávok!

Értjük, ugye, hogy miről van szó? Nem a területi és a nemzeti hovatartozás a lényeges itt, hanem a hazánk területén élő nemzetek és nemzetiségek történelmi sorsközössége. Ebből a szempontból pedig valamennyien jugoszlávok vagyunk, és ez ellen hiába is tiltakozunk.

Az „albanizáláson” az össz albán mindenáron való homogenizálását (kulturális, szociálpszichológiai) értették országhatárra való tekintet nélkül, ami a modern világban már abszurdum. A németek pl. két kü-

lön és más-más berendezésű államban élnek, és a Német Demokratikus Köztársaságban már a két német nemzet elméletét is fejtegetik. Etnikailag az osztrákok is németek, sőt Svájc lakosságának a 72%-a is, mégsem törekednek egységes államra. Svájcra egyébként még a hírhedt harmadik birodalom sem tartott igényt.

A hasonlat nem éppen találó, a történeteket és a helyzetalakulást azonban ma már csak a korszerű fejlődés távlatából szemlélhetjük. A mi konkrét társadalmi-gazdasági viszonyaink közepette ugyanis ez a tévesen értelmezett „albanizálás” csak a nagy Albánia téveszméjéhez, illetve Albániának a szomszédos országok rovására történő kiterjesztéséhez vezethet. Mert nyilvánvaló, hogy a Balkánon két Albánia, vagy — mondjuk két Szerbia, két Horvátország stb. nem létezhet.

Úgy látszik, az albán ifjúságnak hiányos ismeretei és téves fogalmai vannak arról, hogy milyen nagy segítséget nyújtott nekik szocialista közösségünk nemzeti emancipációjukban. Tudtommal az albán az egyetlen nemzeti kisebbség a világon, amelynek saját egyeteme és tudományos akadémiaja van!

Az államiság megszállottjai

A Kosovón történetek vezérmotívuma az az államkövetelő megszállottság, amelynek több-kevésbé valamennyien rabjai vagyunk ebben az országban. Ez a tevényje nemcsak az albán, de a többi hazai nacionalizmusnak is. Ennélfogva nemcsak Kosovó köztársasággá nyilvánításának a követelését kell szigorú bíráló alá venni, hanem a tartományok és Szerbia viszonyát, alkotmányjogi és államjogi helyzetét is, s véleményem szerint éppen ez is történik szűkebb Szerbia szervezett társadalmi erőinek egy részében.

Hazánk további fejlesztésének és előrehaladásának zálogát nem az államközösségben, hanem a népek, a dolgozók és a polgárok öngazgatási társulásában kell keresni. A nemzetek és nemzetiségek jövőjét többé nem az állam, hanem az öngazgatás garantálja. Igaz, társadalmi fejlődésünk folyamán az állam deatizálása még nem rajzolódott ki pontosan és teljesen, s ezért társadalmi-politikai és kultúrkrata elitünk továbbra is az elavult államelméletért lelkesedik.

Mint ismeretes, a Kosovón előteremtett és az ország többi részéből átömlesztett pénzeszközök az állami és a technobürokrata kezében összpontosultak, s ez a fejletlen tartományban örökös elégedetlenséget szült. Állandóan úgy érezték, hogy hazánk többi része keveset ad nekik, hogy nem segíti őket eléggé, s ezért, meg azért is, mert Kosovón úgy mond egy gyorsan gyarapodó többség van, egyre hangosabban követelték a köztársaságot, hogy kiegyenlítődjenek Szerbiával, Horvátországgal stb. Így jutottak el egy olyan etnikai tisztaságú terület szorgalmazásáig, amely már-már a fasizmussal határos.

Felduzzadt a felépítmény, szaporodtak a reprezentatív, nem termelő intézmények, a társadalom anyagi alapja pedig teljesen háttérbe szorult. Nem fordítottak gondot a munkásosztályra és a munkahelyek nyitására — még a kis fizetést biztosítókra sem, ami demográfiai robbanás idején kényszerpolitikának számít.

A kosovói eseményekben s az ifjúság félrevezetésében jelentős szerepe volt a technobürokrata és az értelmiségi elit, valamint a széles néptömegek között tátongó szakadéknak is. Erről szintén nyíltan kellene beszélni. A bürokraták és az értelmiségi elit Kosovón is annyit keres, mint hazánk többi részében, a tömegek viszont sokkal sanyarúbb helyzetben vannak, mint pl. Szlovéniában, Horvátországban vagy másutt.

Az előjogok szorgalmazása

A technobürokrata és az értelmiségi elit körében felütötte fejét az úrgazdag mentalitás, az előjogok halmozása, a tömegekkel és a parasztokkal szemben pedig bizonyos területenkívüliség harapózott el. Feltevésem szerint ez még jobban elkészerítette a falvakból és nagycsaládokból származó szegény sorsú fiatalokat, s a mintegy 50 ezer egyetemista és távhallgató megirigyelte ezt az életmódot, sőt olyan ábrándokat szőtt, hogy fel is vergődik az említett értelmiségi elit közé. Sajnos, erre nemigen volt mód, s akkor bűnbakot kerestek, megkíséreltek a nemzeti hős szerepében tetszelegni; másokat vádoltak Kosovo kizsákmányolásával és az „ösrégi” albán társadalomhoz — ehhez a sztálinista, karizmatikus és látszólag aszkéta mentalitású rendszerhez — való csatlakozást követelték.

Ez a gazdasági alapot nélkülöző urbanizáció és a társult munka igényeit és szükségleteit meghaladó oktatási robbanás a nem termelő értelmiségiek elszaporodásához vezetett. Az értelmiségnek pedig igazolnia kellett önmagát, s mivel erre csak egy ütőkártyája volt, a nemzet, így erre tett fel mindent. Hazánkban mindenki és minden ellen türelmetlenséget szított, szimpátiát viszont csak Albánia irányában táplált.

A gyors urbanizációval szemben a falu és a szervezett társadalompolitika a társadalmi-politikai gondoskodás hiátusába került. Olyasmikről olvastunk lapjainkban, hogy némely kosovói faluban tíz éven át sem fordult meg egyetlen társadalmi-politikai dolgozó sem, s hogy ezeken a településeken még mindig házközösségekben élnek az emberek, s továbbra is a vérbosszú tart rettegésben mindenkit. A befolyásos családok egy része hirtelen és hihetetlenül meggazdagodott, kisajátították a társadalmi földeket, erdőket és legelőket, s noha ez a fölszabadulás óta tudvalevő, mégis mindenki elnézte nekik. Ilyen földszerzési és haracsolási indítékoktól vezérelve olyan nyomást gyakoroltak a szerb és a crnagorai lakosságra, hogy azok kénytelenek voltak elhagyni birtokaikat és kitelepülni Kosovóról.

Természetes, hogy a szerbek és crnogoraiak Kosovóról való kitelepülésének több oka is van, s hogy az említett csak egy a sok közül. Az indítékok tehát nem csupán az albán nacionalista nyomásban rejlenek, nyilvánvaló azonban, hogy az albán nacionalisták és irredenták állandó zaklatásukkal bizonytalan és nyugtalan légkört teremtettek.

A tüntetések és a zavargások idején az egyetlen biztos és megbízható szocialista támpont a munkásosztály volt, s még ez a szerencse, mert ha a munkások is tömegesen csatlakoztak volna a tüntetőkhez, akkor sokkal nehezebb lett volna kilábalni a válságból és helyreállítani a társadalmi rendet. A zavargásokban csak a legelesettebb munkásszervezetek leggyöngébben fizetett dolgozói vettek részt, ami érthető is, hisz az ilyen vállalatokban még nyoma sincs az öngazgatásnak, inkább a familiáris viszonyok uralkodnak és a csoportérdekek érvényesülnek az élen járó „zászlóvivők” körében.

A közeljövőben tehát Kosovón is a munkásosztály tömegesítésére és az anyagi termelésben minél nagyobb számú munkahely nyitására kell törekedni. Csakis ebben lehető gyógyír a mostani társadalmi-politikai bajokra, s ezzel orvosolhatók a nemzetek közt megbomlott viszonyok.

A kosovói KSZ és a szervezett szocialista erők tevékenységét ugyanazok a fogyatékoságok fékezik és hátráltatják, mint hazánk többi részében is. Csakhogy a kosovói bonyolult helyzetben ez sokkal súlyosabb következményekkel járt. A jellemző hiányosságok közé a következőket soroljuk: a fórummunkát, a kritikátlan tagfelvételt, a munkástömegek életkörülményeinek elhanyagolását, az ifjúság eszmei nevelésének mellőzését, az úrgazdag és kispolgári mentalitás előretörését — különösen az oktatásban és a nevelésben —, a hagyományos elitizmust, amely tüntetőleg burjánzott a szervezett szocialista erők oltalma alatt — de kegyetlenül meg is bosszulta magát.

A differenciálás

A differenciáláskor nagyon óvatosnak kell lennünk, nehogy nagyszámú „megbélyegzett” legyen, mert ezek életfogytiglanig az ellentáborban maradnak, s így ismét csak „nemzeti hősöké” válnak.

Allbánia részéről nem nagy veszély fenyegeti Jugoszláviát, s nem is eshetünk abba a túlzásba, hogy mindennek a szomszédos ország az oka. Az okokat inkább a gondatlanságunkban, az éberség hiányában, helytelen politikánkban és abban a tehetetlenségben keressük, hogy nemcsak a társadalmi fejlődés irányításában, de a nemzeti viszonyok kialakításában és ápolásában sem tudunk mindenkor és mindenütt résen lenni. Nem elegendő ugyanis csak frázisokat pufogtatni arról, hogy a nemzeti kisebbségek hidat képeznek az országok között, vagy olyan veszélyes utalásokat tenni, miszerint a nemzetiségek az „anyaországok” agentúrái.

Az albán nacionalisták és irredenták agresszív fellépése mindannyiunk számára keserű tanulság. Mivel Jugoszláviában úgyszólván mindenkinek megvan a „saját” állandóan leselkedő nacionalizmusa, így a kosovói szocialista erők súlyos és bonyolult harca csak bátorításul szolgálhat valamennyiünknek. Kosovo szocialista fejlődése és fellendülése ugyanis minden hazai polgárunknak, Jugoszlávia minden elidegeníthetetlen részének szívügye kell hogy legyen. Kosovo előrehaladását — csakúgy mint hazánk minden részéét — valamennyiünknek szorgalmaznunk kell, de csak az egész ország szocialista fejlődése, testvériségünk és egységünk, közösségünk szellemében és keretében.

Fordította *Tumbász Erzsébet*